

Vláda slíbila zakročit proti střetu zájmů. Zatím se odvážila jen k dílčím krokům

17.8.2023 - | Transparency International ČR

Ze širokých úsměvů a palců nahoru některých politiků vládní koalice by se mohlo zdát, že po letech zdlouhavých debat o střetu zájmů si můžeme oddechnout - máme splněno.

Detailnější pohled na změny, které vstoupí od nového roku v platnost, však ukazují, že úplně vyhráno ještě není. Změny jdou správným směrem, některé významné mezery ale v zákonech nadále zůstávají.

Vezmeme to popořádku. Za normálních okolností by podpis prezidenta Petra Pavla pod novelou zákona o sdružování v politických stranách a hnutích prošel bez povšimnutí. Jejím původním cílem bylo upravit fungování Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí (ÚDHPSH), aby se neopakovaly spory mezi jeho předsedou a členy úřadu, které úřad za minulého vedení téměř paralyzovaly.

V průběhu projednávání se však do návrhu zákona dostaly důležité pozměňovací návrhy týkající se prevence střetu zájmů. A to je téma, která již několik let budí velký zájem veřejnosti i médií.

Jedním z velkých slibů současných vládních stran před posledními volbami do Poslanecké sněmovny bylo upravení zákona o střetu zájmů tak, aby jej nebylo možné nadále snadno obcházet. Od prosince 2021 ve Sněmovně dokonce leží novela tohoto zákona, která upravuje hlavní nedostatky současné právní úpravy.

I když vládní koalice pod vedením Petra Fialy (ODS) disponuje pohodlnou většinou v obou komorách Parlamentu, nenašli její představitelé za téměř dva roky ve funkci odvahu - nebo zájem - novelu zákona zařadit na jednání a odhlasovat.

Důvody koaličního váhání jsme v Transparency International již několikrát v minulosti podrobně rozebírali. Vláda se nakonec při věcné úpravě střetu zájmů vydala oklikou přes různé další zákony a nevyužila sice nelehké - vzhledem k předpokládaným obstrukcím hnutí ANO - ale přímé cesty, jak daný zákon novelizovat.

Není třeba ovládat, stačí vlastnit

V souvislosti se současnými úpravami střetu zájmů se hovoří především o zpřísnění zákazu vlastnictví médií politiky. V tomto ohledu je třeba zdůraznit, že i když novela zpřísňuje pokuty, zákaz pro poslance, senátory a členy vlády ovládat média, stejně jako zákaz přijímání dotací a investičních pobídek pro firmy napojené na ministry platily už podle dosavadní legislativy od roku 2017.

Hlavní problém zákonné úpravy doposud spočíval v tom, že zákaz bylo v praxi možné snadno obejít. Dopadal totiž na společnosti, které politik ovládá, a pokud chtěl úředník prověřit střet zájmů, musel rozkrýt vlastnickou strukturu, což je obvykle poměrně složité.

Právě tohoto nedostatku využil Andrej Babiš (ANO), když přesunul své firmy do svěrenských fondů a tvrdil, že není ovládající osobou a neporušuje tak zákon o střetu zájmů. To Transparency International vyvrátila už v roce 2018 jasnými důkazy a roky se organizace zasazovala o to, aby byl zákon vykládán a vymáhán tak, jak byl původně zamýšlen.

Podle nové úpravy se zákaz vlastnit média nebo získávat dotace rozšiřuje i na veřejné funkcionáře v roli skutečného majitele. Kdo je skutečný majitel určité firmy nebo média lze snadno zjistit z veřejně přístupné evidence skutečných majitelů.

Prověřování možného porušení střetu zájmů tak bude mnohem jednodušší a jeho obcházení naopak složitější. Pokud by chtěl politik střet zájmů nově obejít, musel by se snažit zakrýt, že je vlastníkem dané společnosti, což je nepoměrně náročnější a znamená pro něj i větší reputační riziko.

Úkol splněn napůl

Existují především dvě oblasti střetu zájmů, kterým je třeba se nadále věnovat. První z nich je zákaz získávat veřejné zakázky pro společnosti členů vládního kabinetu. Této části se současné úpravy netýkají. I v budoucnu se proto může stát, že firmy členů vlády získají miliardy korun z veřejných rozpočtů.

Vládní politici před časem propásli možnost zacelit tuto mezeru v novele zákona o veřejných zakázkách. Proti účinnému návrhu z pera Pirátské strany se postavilo hnutí ANO a poněkud překvapivě i poslanci vládních stran, konkrétně ODS, KDU-ČSL a STAN. Zákon byl nakonec schválen bez pirátského návrhu a zabránit, aby firmy členů vlády získávaly veřejné zakázky, může až další novela.

Druhou oblastí, která si žádá pozornost veřejnosti i politiků, je skutečnost, že nová úprava střetu zájmů nezakazuje politikům vlastnit internetová média. Cesta k nápravě tohoto nedostatku vede přes novelu tiskového zákona. Současná legislativa totiž neobsahuje definici online médií. Bez vyřešení tohoto problému se nelze účinně vypořádat ani s otázkou vlivu veřejných funkcionářů na tento druh mediálních společností.

Vlastnictví médií ze strany politiků výrazně pokřivuje rovnost férové politické soutěže. Pro fungování demokracie v naší zemi je velice důležité, aby byl tento aspekt kvalitně a efektivně ošetřen – nejde totiž jen o osobu expremiéra Babiše.

V České republice jsou další vlivní podnikatelé, kteří již v současnosti vlastní nebo plánují koupit média – například akvizicí od Andreje Babiše – a nelze vyloučit jejich vstup do politiky.

Novelu týkající se problematiky střetu zájmů, kterou minulý týden podepsal prezident, lze považovat za krok správným směrem. Neřeší však všechny mezery a problémy zákona o střetu zájmů. Česká právní úprava předcházení střetu zájmů ve srovnání s jinými státy v mnoha ohledech pokulhává a zasloužila by si komplexnější pojetí s důrazem na vymahatelnost stanovených pravidel.

Vzhledem k tomu, že nynější vláda je téměř v polovině svého mandátu, očekával bych, že k jejich řešení zvolí přímější, odvážnější, a především rychlejší cestu.

Autorem je ředitel TI. Komentář byl sepsán pro Deník Referendum.

Projekty a kauzy: Střet zájmů Andreje Babiše Střet zájmů Pavla Blažka

<https://www.transparency.cz/vlada-slibila-zakrocit-proti-stretu-zajmu-zatim-se-odvazila-jen-k-dilcim-k-rokum>